

UDC 090.1

LIBRARY COLLECTION OF AHATANGEL KRYMSKY: STRUCTURAL AND FUNCTIONAL PARAMETERS

V. Pidvoynyi

PhD (Philology)

Tavrida V. Vernadskyi National University

33, John McCain Str., 01042, Kyiv, Ukraine

lacivert@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1500-9633

The study is devoted to highlighting the structural organization and description of the library collection's functional specifics of the famous scientist Ahatangel Krymsky. The collection, which was created more than a hundred years ago, is still on the periphery of the attention of researchers, scientists, and historians of science and needs a total approach to its revitalization and introduction into scientific circulation in Ukraine. The library created by Ahatangel Krymsky is an exemplary platform for profiling the latest methods of bibliographic description and launching a new interdisciplinary field – library collectiology.

The article analyzes the general structure of the collection, its thematic parameters, chronological depth, and quantitative indicators. In the process of existence, the collection has suffered significant losses. Anthropogenic influence on its structure caused a high level of diffusion, provoked the existence of several locations where parts of the library are placed today.

To verify the theoretical generalizations, the concept of “functional existence” was introduced, which illustrates the system and synergetic connections of the proto-library with its modern segments.

The conclusions substantiate the expediency of using the chosen methodology of selection of artifacts and descriptive operations on thematic clusters, prospects, and general cultural significance of Ahatangel Krymsky's collection for detailing the historical development of Ukrainian Oriental studies and determining perspective directions of its further description.

Keywords: Ahatangel Krymsky, library collection, bibliographic description, library collectiology, Ukrainian Oriental Studies

БІБЛІОТЕКА-КОЛЕКЦІЯ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ

В. М. Підвойний

Історія української орієнталістики чітко корелюється з бібліофільськими поглядами провідників наукового напрямку, окреслюється бібліофільськими традиціями епохи. Важливе місце у формуванні ідей, якими живився сходознавчий струмінь на теренах України, належить інтелектуальним книжковим зібранням, які часто, хоча й латентно, правлять маркером етапності розвитку орієнтальних студій на певній території. У цьому ключі необхідно виокремити семіотично виважені для української науки про Схід бібліотеку Рішельєвського лицю [Урсу 1994, 148; Михневич 1857], зібрання провідних бібліофілів-інтелектуалів, як-от І. Франка [Бібліотека... 2010], С. Маслова [Смчук 2018], колекцію Ф. Петруня, архіви Т. Кезми [Підвойний 2020а, 176], П. Тичини, В. Зуммера та тощо.

© 2021 V. Pidvoynyi; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Провідну позицію у структурно-схематичній ієрархії форматних бібліотечних зібрань посідають бібліотеки-колекції академіка Агатангела Кримського (скорочено – БКК) та Омеляна Пріцака. Якщо колекція О. Пріцака дістала і належне висвітлення фондів, і бібліографічну дескрипцію [Сидорчук 2012, 89], то книжкове зібрання А. Кримського на сьогодні перебуває у стані розробки методики дескрипції і тактичних прийомів ревіталізації, повернення до потенційного користувача.

Попри дифузність фондової бази, БКК до цього часу залишається у статусі найпотужнішого бібліотечного сходознавчого ресурсу України. Різноманітні дослідження в царині її історичного розвитку, мотивації формування [Циганкова 2007] та функціонального призначення [Кочубей 2006] свідчать про потужний потенціал і значення бібліотечної колекції, яке визначав сам А. Кримський відповідно до власних бібліофільських уподобань.

Доцільно, на нашу думку, увести низку понять, які методично могли б полегшити роботу над визначенням місця Агатангеліани (робоча назва БКК) у світовому процесі бібліофільства та її синергетичної позиції серед колекційних книжкових зібрань України. Саме БКК може стати об'єктом бібліотечної колекціології, враховуючи структурно-тематичну своєрідність, чинники її формування (передовсім – антропогенний характер інтерференцій на її кількісний склад), соціокультурної ролі та культурно-просвітницької місії, яку виконувала і продовжує виконувати бібліотека відомого сходознавця.

Аналізована бібліотека-колекція розглядається нами у проєкції на творчу майстерню фундатора. Визначення і функціональне поле понять “приватна бібліотека”, “бібліотека-колекція”, “бібліотечне зібрання” в сучасному бібліотекознавстві дістали достатню термінологічну оцінку, мають логічні пояснення і чітку параметризацію використання [Лисенко 2003, 225]. Провідною методологічною основою для дескрипції різноманітних колекцій є поняття “функціональна екзистенція колекції”.

Бібліотечна колекція є систематизованим зібранням книг, тому використання методів системного аналізу, на нашу думку, є цілком закономірним і релевантним. Колекціонування екстраполюємо на площину комплексного вивчення і систематизацію матеріалу. Методи і прийоми збирання, які використовував А. Кримський під час формування власної протобібліотеки, релевантно детермінуються як альтруїстичний тип колекціонування.

Провідна специфікація БКК – наявність метамотивованої опції – створення наукового (освітнього) осередку, екранування методологічного контенту провідних сходознавчих дисциплін на український науковий простір. Концепція бібліотеки А. Кримського полягала, на нашу думку, у чіткому усвідомленні фундатором значущості і перспективності його книжкового зібрання та плануванні бібліофільської діяльності на розвиток наукових новітніх досліджень. У цьому профілюється телеологічна специфіка БКК – забезпечувати підтримку нового напрямку – орієнталістики.

Мета нашої статті визначається необхідністю представлення цілісної картини БКК з позицій раритетності, джерелознавчого потенціалу, телеологічних, концептуально-тематичних та стилістичних меж книжкового репертуару, жанрової гетерогенності колекції, метадовідкового та бібліографічного континууму, аксіологічних координат зібрання.

Виклад основного матеріалу. Траєкторія розвитку бібліотечної колекції чітко корелюється з життєвими етапами її фундатора. Загальноконцептуальний і функціонально-тематичний контент БКК розглядаємо у трьох аксіологічних вимірах: *інформаційно-джерелознавчому, соціокультурному та психо-інтелектуальному*. Інтерпретація історичних подій, пов'язаних із формуванням Агатангеліани, базується на аналізі розрізнених архівних документів, дефіцит важливих свідчень урівноважується спогадами сучасників та колег А. Кримського (Т. Кезма, Т. Грунін), розвідками аматорів-краєзнавців [Хоменко 2018; Гордєєв 2019], архівними документаціями.

На формування бібліофільських поглядів ученого (а згодом на телеологічну місію, загальну семіотику для розвитку українського сходознавства, специфічну тематичну своєрідність Агатангеліани) мала вплив сімейна традиція збирання книжок (прото-бібліотека), започаткована дідом Агатангела Кримського – Степаном [Кримський 2018, 4] та продовжена батьком – Юхимом. Визначення ідеї протобібліотеки вченого слід шукати саме в річищі сімейних бібліофільських традицій. Імовірно, оформлення ідеї колекції розпочалося під час навчання в Колегії Павла Галагана під впливом П. Житецького та бібліофільської і букіністичної атмосфери м. Києва кін. XIX ст.

В основу колекціонування БКК покладено “розумний задум”, плановість і логічність. Ці ознаки характеризують збирання книг і джерел під час навчання в московському Лазаревському інституті східних мов, зацікавлення Агатангела Кримського арабографічними рукописами під час стажування в Лівані [Кримський 1975]. Тривалий період викладацької роботи характеризувався доступом А. Кримського до книжкових та букіністичних центрів Москви, активністю вченого у формуванні енциклопедичних статей, широким колом знайомих і друзів, серед яких були й відомі вчені та інтелектуали епохи. Зазначені фактори, на нашу думку, сприяли формуванню професійно релевантної інформаційної бази, яка після повернення вченого в Україну стала основою для відкриття Кабінету арабо-іранської філології та Тюркологічної комісії на початку 1920-х рр. [Циганкова 2007, 27].

Як показує аналіз сфрагістичного матеріалу, провідними алгоритмами формування і поповнення БКК були такі стратегії: формування власних конволютів, надходження за рахунок обміну і міжнародного замовлення, подарункові екземпляри; купівля книг у букіністів.

Упродовж своєї **функціональної екзистенції** БКК зазнала значних втрат [Шубинський 1962; Дубровіна 2003]. Очевидно, з “цензурних міркувань” були вилучені з контенту БКК важливі історичні документи. Відсутні рукописи, які згадуються в архівних документах 1920–1930-х рр. А. Кримського, Т. Кезми, А. Ковалівського, В. Бейліса. Картотека БКК сформована в 1950-х рр. Каталог зберігається в генеральному каталозі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), з абетковим принципом формування. Картотека поділена на кириличний та іншомовний сектори. Окремо представлена періодика. У деяких випадках спостерігаються *безсистемність опису*, непослідовність процесів ідентифікації та штрихового кодування (томи однієї серії, роботи одного автора мають різні коди). Причину вбачаємо у відсутності відповідної іншомовної компетенції в бібліографів, які здійснювали дескрипцію БКК на початкових етапах її формування.

Упродовж 1950–1990 рр. БКК дискурсивно перебувала на маргінесі радянського книгознавства. Інформаційні інсталяції щодо стану і перспектив розвитку БКК з’являлися спорадично, незважаючи на її феноменологічність. У післявоєнний час БКК відновила напрямок упорядкування та збирання приватних колекцій і зібрань [Дубровіна 2003, 84].

Ревіталізація та функціональні модифікації БКК (поява нових ознак, розширення функціонального простору) спостерігаються на початку 1990-х рр., детермінуються відродженням сходознавства і створенням Інституту сходознавства. Початок 1990-х рр. – це для колекції час, який Я. Дашкевич визначив як “велетенська криза довіри і безмежний дефіцит правди” [Дашкевич 2016, 575]. Тотальний тематичний аналіз БКК здійснював Відділ національної бібліографії НБУВ у 1996 р. в рамках виконання спільного проекту “Автоматизована система Кримсько-татарської національної бібліотеки ім. І. Гаспринського”. Ревіталізація інтелектуально-інформаційного контенту бібліотеки сприятиме розвитку різнопланових напрямків книгознавства, векторів суспільного розвитку.

Важливою характеристикою книжкових колекцій є **хронологічна глибина**. Для БКК вона становить 351 рік. Крайні горизонти книжкового зібрання А. Кримського

формують відомі сходознавчі роботи, що зберігаються у фондах Національного університету “Києво-Могилянська академія” (НаУКМА) (відомий трактат з географії Аль Ідрісі та монографічне дослідження В. Мінорського з присвятою учителю, датованою 1943 роком (артефакт зберігається в бібліотеці Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського)).

Кількісні показники БКК. Відповідно до результатів проведених пошукових робіт, даних паспорта колекції НБУВ, аналізу каталогів бібліотек НаУКМА, Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України (ІС), Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (ІМ) та Звенигородського районного краєзнавчого музею імені Т. Г. Шевченка (ЗРКМШ), ресурсний потенціал колекції А. Кримського складається з **15.153** артефактів. Варто зауважити, що рівно 100 років тому вчений привіз із собою до Києва 20.000 одиниць.

Бібліотека-колекція академіка А. Кримського локалізована в чотирьох бібліотечних установах України – значна частина у спецфондах НБУВ, оперативна скиба особистої бібліотеки А. Кримського перебуває в бібліотеці Інституту мовознавства, профільна частина зберігається в бібліотечному кабінеті Інституту сходознавства. Деякі раритетні екземпляри, які належали А. Кримському, через різні причини інсталювані до книгозбірні Меморіального кабінету-музею Омеляна Прицака НаУКМА.

Процедурність поповнення фонду колекції, узагальнений аналіз культурно-історичного фону її появи свідчать про існування відповідної інтенційної програми, що була розроблена ще на початку її формування, – стати базою для розвитку і підтримки сходознавчих досліджень в Україні. Сьогодні доводиться констатувати факт відсутності фундаментального підходу до наукової дескрипції колекції та системності її біографічної інсталяції в науковий обіг. Використання інформаційного і ресурсного потенціалу колекції обмежується оперуванням кількісними показниками й демаркаціями раритетності деяких артефактів колекції.

Телеологічна специфіка, функціональне призначення, кількісні та якісні формальні показники (власноручні маргіналії, бібліотечні печатки, фізичні кондиції) дифузних частин БКК уможливають таку детермінацію її локальних сегментів:

Табл. 1. Провідні локації Агатангеліани

№	Локація	Функціональне призначення	Кількість
1	ІС	оперативна	160
2	ІМ	профільна	86
3	НАУКМА	репрезентативна	10
4	НБУВ	акумулятивна	14.897

Провідним детермінаційним атрибутом (маркування власності) БКК є печатка фіолетового кольору “індивідуальна бібліотека А. Кримського” з власноручним підписом А. Кримського (мал. 1). Важливим чинником легітимізації факту релевантності (належності) артефакту до БКК є присвяти і дарчі написи від колег та учнів. Характерним (облігаторним) власницьким знаком артефактів БКК є квадратно-фіолетова печатка розміром 28 x 28 та інвентарний номер (Хр. № ...)

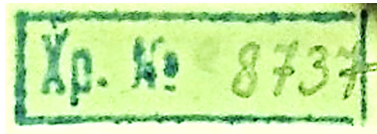

Мал. 1

(мал. 2), що фігурує на титулах переважної більшості книг. На примірниках, що склали протобібліотеку А. Кримського, деталізовані бібліотечні знаки навчальних закладів Києва, Москви, бібліотечних установ України та Європи, країн Азії. Стовідсотковим атрибутом колекції є тканина сірого кольору оправи, риса переважної більшості книг і конволютів, які формував власник колекції упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. (ІС, ІМ, НБУВ).

Додатковими специфічними ознаками книг, які належали А. Кримському, є паперова наліпка з номером, який відповідає штампелю (Хр. № ...) (мал. 3).

Мал. 2

Дискурсивна типологія БКК полягає в експлікації низки дискурсивних профілів:

– **теологічно-філософський** (християнство (переклади біблійного тексту), буддизм, іслам → суфізм, дервішизм, системні інтерференції і взаємовпливи світових релігій, коранічний текст (субколекція Коранів в БКК));

– **бібліотечний** (специфіка бібліофільського руху і книжництва XIX – поч. XX ст., бібліотечна справа в Україні 20–30-х рр. XX ст., порівняльна колекціологія, структурний і тематичний ізоморфізм бібліотечних колекцій, функціональна емерджентність книжкових зібрань у проекції на 20-ті рр. XX ст.);

– **просопографічний** (деталізація біографічних даних фундатора (візуально-графічні артефакти, світлини періоду стажування в Лівані), колеґ, учнів, співробітників Кабінету арабо-іранської філології (КАІФ));

– **історичний** (історія Сходу (давня ↔ нова), історія Візантії, історія Кавказу, історія України, історія європейських народів);

– **лінгвістичний** (загальне та порівняльне мовознавство, термінологія, лінгвістичний ландшафт, палеографія, лексикографія);

– **археологічний** (пам'яткознавство, історія археологічних досліджень);

– **мандрівний** [туристичний, паломницький] (довідники і географічні путівники, спогади мандрівників);

– **мистецький** (орієнталізм світлин, літографічні артефакти поч. XIX ст.).

Певна фрагментарність спостерігається в розгортанні наративних дискурсів, характерних для антологій, поетичних збірок та літературних альманахів.

Тематичний діапазон БКК. Книжкове зібрання А. Кримського представляє потужний джерелознавчий матеріал для профілювання провідних сходознавчих напрямів (табл. 2).

Мал. 3

Табл. 2. Концептуально-тематична схема БКК

Сходознавство	Кавказознавство	Непрофільні напрями
↓	↓	↓
	вірменістика, картвелологія, азербайджаністика	візантистика, славістика, європейські студії
Тематика		
ассирология урартология хетология шумерология	історія вивчення давніх мов, історії регіонів	
арабістика	історія, країнознавство, літературознавство, лексикографія, етнографія	
іраністика	історія, країнознавство, етнографія, лексикографія, культура	
монголознавство	історія, країнознавство, палеографія	
курдологія	історія, етнографія, країнознавство	
синологія	історія, країнознавство	

тюркологія	історія, етнографія, літературознавство, лексикографія, методика викладання
японістика	історія, етнографія, лексикографія, методика викладання
гіндологія	історія, країнознавство, етнографія
юдаїка	історія, література

Міжтематичними кластерами БКК є палеографія (значна частина робіт, які репрезентують наукові відкриття сер. XIX – поч. XX ст.), нумізматики, текстологія. Окремий сегмент БКК – збірник каталогів, які відображають культуру бібліографічного опису кін. XIX – поч. XX ст. (каталоги грузинською, вірменською та болгарською мовами).

Жанрова своєрідність колекції демонструється рідкісними брошурами, відбитками наукових статей та колекційними аномаліями. Аномальними артефактами вважаємо одиниці, які не мають відповідної сфрагістичної детермінації, мають порушення хронологічної послідовності формування колекції (видані після 1941 р.) та не відповідають загальній структурі колекції в тематичному форматі. Генологічна специфіка БКК характеризується розгалуженою мережею жанрових варіацій видавничої продукції відповідно до формальних, змістових та структурних характеристик [Черниш 2014, 106].

Аналіз жанрових різновидів БКК свідчить про системність колекції. Матеріально-конструктивна форма бібліотеки корелюється з її змістом. Більша частина бібліотечного фонду визначена як раритетні одиниці з історико-меморіальним значенням, і в результаті оцінювання вони дістають статус “рідкісна книга”.

Відповідно до цільового призначення артефактний контент БКК поділяємо на такі різновиди видань:

– **наукові: монографії** (наукові, одноосібні, колективні), *історичні трактати* XVII–XVIII ст. (переважно дефектні); *матеріали етнографічних археологічних експедицій*, покажчики; каталоги бібліотек та метабібліографічні покажчики; коментарі до історичних документів, пам’яток писемності; етнографічні замальовки БКК формують базу даних щодо історії побуту тюркських народів, дескрипції звичаїв, морально-етичної парадигми;

– **науково-популярні, навчальні:** підручники; курси лекцій, читанки, хрестоматії, навчально-методичні посібники, самовчителі, задачники;

– **літературно-художні:** романи, оповідання, поетичні збірки;

– **документально-художні:** мемуарна література, альманахи, антології, збірники пісень (пісенники);

– **релігійні:** сакральні (буддійські, біблійні, коранічні тексти);

– **офіційні:** статути, програми, звіти, характеристики, нормативно-правові та нормативно-інструктивні документи;

– **довідкові:** атласи, путівники, карти;

– **рекламні:** каталоги виставок, програми радіопередач;

– **довідково-енциклопедичні видання:** багатотомні зібрання творів, лексикографічні посібники (тлумачні, етимологічні та перекладні словники, термінологічні посібники).

Відповідно до матеріальної конструкції видання поділяємо на книжкові, журнальні та конволюти. Важливим фактором є **мовна карта БКК**.

Важливий чинник селекції книг, які внесені до реєстру покажчика, – лінгвальні особливості артефакту. Під артефактом ми розуміємо будь-яку колекційну одиницю, незалежно від її формальних, змістових, функціональних і лінгвістичних особливостей. Загалом мовна карта (покажчик мов) БКК формується з 85 позицій. Переважна більшість артефактів є *монолінгвальними* (російська, французька,

німецька, турецька, польська, латинська). Важливими факторами унікальності БКК є наявність *полілінгвальних* артефактів та значна кількість двомовних книжкових унікатів.

Пріоритетна ознака БКК, яка виокремлює її з колекційного контенту України, – розгалужена мовна карта. Загальна кількість мов, які представлені в колекції, сягає 85 позицій.

Табл. 3. Мовна карта БКК

Мова	Кількісні показники, %
російська	31
німецька	21
французька	19
польська	7
османська	6
арабська	5
перська	3
інші (латинська, кримськотатарська, українська, турецька)	8

Системність БКК

Факторами, які визначають системну організацію БКК та її зміни, є формат основного тексту БКК, редукованість, антропогенні чинники розвитку колекції, перманентна динаміка та еволюція колекції.

Саме визначення системності БКК дає можливість здійснення таких операційних заходів:

– уведення (реамінування) артефактного контенту БКК в науковий обіг, деталізація історичних процесів, що регламентують екзистенцію і практичний функціонал БКК упродовж століття;

– ознайомлення наукової громади України з бібліофільськими поглядами Агатангела Кримського, популяризація його наукової діяльності та легітимізація місця і ролі вченого у статусі сподвижника наукового дискурсу в Україні I пол. XX ст. та провідного українського бібліофіла;

– підготовка інформаційної бази для публікації тотального каталогу БКК з урахуванням тематично-функціональних специфікацій її дифузних сегментів, ресурсного конфлікту між артефактами БКК, що перебувають на різних локаціях і бібліотечних майданчиках.

Традиційним маркером релевантності колекційної одиниці до раритетних видань є “доля книги” (І. Лісова) – масив автографів, маргіналій фундатора колекції та попередніх власників артефактів, що входять до її складу. Раритетні ознаки мають книги з власним автографом А. Кримського (“*А. Кримського*”, “*Індивідуальна Кримського*”), власноручними уточнювальними та рекомендаційними (“*Для Звен.*”, “*Передать в Библиотеку Лазаревского института*” тощо) помітками, дарчими інскриптами учнів і колег вченого (96 позицій).

Аналіз маргінального контексту артефактів провідних сучасних локацій БКК демонструє нерівномірний розподіл інскриптів, що свідчить про неоднорідні умови формування основних дифузних сегментів БКК, різний рівень функціонального призначення та практичного використання. Для частини БКК з фондів НБУВ частка артефактів з інскриптами, зробленими рукою А. Кримського, становить понад

10 % від загальної кількості, для сегмента БКК, який зберігається в бібліотеці Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського (загальна кількість – 165 одиниць), – близько 70 %, бібліотека Інституту мовознавства імені О. О. Потебні (85 одиниць) містить книги фундатора з мінімальним показником маргіналій та власницьких написів (менш ніж 1 %).

Методично обґрунтованим селекційним прийомом визначення унікальності контенту БКК є орієнтація на демонстрацію формальних меж сфрагістичних показників. Сфрагістична карта БКК нараховує 180 позицій. Вихідним критерієм для віднесення певної книжкової одиниці до протобібліотеки А. Кримського є бібліотечний штампель “*Книгозбірня Кабінету арабо-іранської філології*” та печатка “*Орієнталістична бібліотека Української Академії Наук*”. Результати аналізу сфрагістичного матеріалу уможливають деталізацію етапності входження певного артефакту (кореляція “відсутність – наявність” штампелів звірки ЦНБ, здійснених 1969 р. та 2006–7 рр.) до колекції, встановлення ланцюга власників, уточнення транзиту та дати входження книги до системно-організаційної структури колекції.

Парадигматичний рівень взаємозв’язку сегментів колекції ілюструють її жанрові специфікації – монографії, друкарські копії наукових статей, різнопланові довідники, видання науково-популярного формату. У процесі відбору матеріалу для показника перевага віддавалася прецедентним монографічним та колективним дослідженням, що дістали високу оцінку серед наукових еліт світового сходознавства, зразкам художнього та фольклорного наративу, які репрезентують досягнення орієнталістичних традицій у літературному процесі XIX ст., конволютним сегментам, які формували особисто А. Кримський, рідкісним різноформатним словникам. Зокрема, для ілюстрації презентаційних лексикографічних посібників було обрано лексикографічні роботи Н. Ашмаріна, Е. Пекарського, Л. Будагова, етимологічні розробки В. Радлова, Ф. Міклошича, серію гетерогенних у лінгвістичному форматі термінологічних посібників.

Ретроспективна функція дескрипції детермінується її завданням – проілюструвати комплексність і семіотичну когерентність колекції в діахронії та синхронії, детермінувати внутрішню і зовнішню системність БКК. Загальну артефактність та раритетність зібрання А. Кримського конотують візуальнографічні, картографічні та мистецькі колекційні одиниці.

Отже, мотиваційними факторами селекції артефактів та об’єктивації конкретного колекційного сегмента є релевантна актуальність та джерелознавча цінність одиниць колекції, наявність сфрагістичних маркерів, чітких провенієнцій, які створюють системність і демонструють кореляційні ознаки артефактів (синхронний підхід) та дають змогу детермінувати етапність формування БКК в діахронії.

Для реалізації пріоритетних і другорядних завдань дескрипції БКК передбачається координація низки прийомів наукових методів і послідовних дослідницьких стратегій.

Дослідницький (експериментальний) характер дескрипції уможливорює відкриття низки наукових субпроектів на матеріалах БКК, створення умов для *планомірного менеджменту* колекції на ринку бібліотечних послуг (реставрація, перевидання унікатів і раритетів, створення хрестоматій і метабібліографічних посібників) та адаптації матеріальної бази колекції до новітніх технологічних процесів (презентаційна робота, виставкова робота, концепт-інсталяції і тематичні перформанси) та репрезентативних бібліотечних практик. БКК – інформаційна та джерелознавча платформа для підготовки низки проектів гуманітарного формату.

Висновки

Параметризація БКК дає можливість розглядати матеріал у статусі дослідницької платформи для проведення кількісних, текстологічних (графічних), тематично-

концептуальних узагальнень та подальших компаративних досліджень на розлогому бібліографічному матеріалі бібліотеки-колекції А. Кримського (БКК).

Стратегічними напрямками роботи з БКК є:

– екранування джерелознавчого потенціалу БКК на сучасне комунікативно-інформаційне поле;

– актуалізація та реанімація БКК у всіх можливих її інваріантах і профілях, підвищення рівня її наукової атрактивності;

– створення *солідарного* і *корпоративного* (зведений, уніфікований) каталогу дифузних сегментів у минулому єдиної бібліотечної колекції-системи Агатангела Кримського (НБУВ, ІС, ІМ, НаУКМА, ЗРКМШ).

– створення умов для колективного (відкритого) користування джерелознавчим ресурсом БКК;

– екстраполяція джерелознавчого потенціалу БКК для наступних поколінь.

Тактичні прийоми роботи з БКК розглядаються у форматі:

– тотального бібліографічного аналізу БКК і створення на основі отриманих результатів різнопланових (тематичних, абеткових, хронологічних, довідкових) каталогів та БП;

– встановлення мережі ланцюгів провенієнцій та подання їх у формульному форматі;

– виявлення гіпертекстових зв'язків БКК (в її нелінійному вимірі) та проведення компаративних студій із залученням прецедентних колекцій (О. Прицак, Ф. Франко, С. Маслов), архівних зібрань Т. Кезми, А. Ковалівського, В. Дубровського, П. Тичини;

– статистичного уточнення кількості артефактів БКК, деталізації специфіки формування БКК;

– проведення концепт-аналізу профільних топіків БКК (“Сходознавство”, “Кримознавство”, “Киримотатарознавство”, “Караїміка”, “Стамбулознавство”, “Ісламознавство”), географічно детермінованих блоків (“Кавказ”, “Середня Азія”, “Монголія”, “Візантія”, “Далекий Схід”), графічно детермінованих кластерів (“Польсько-мовна книга”, “Арабографічна книга”, “Україномовна книга”), генеалогічних специфікацій (“Стародруки”, “Візуальні сегменти”, “Картографічні матеріали”, “Фотоконтент”).

У теоретичному плані БКК профілює низку субпроектів і дослідницьких завдань:

– обґрунтування дослідницьких концептів “першокнига” та “протобібліотека” як провідних концептів формування колекції та її синергетичної дієздатності (екзистенції);

– уточнення в теоретичному форматі процедурних понять “раритетність” [Ильина 2003, 64], “артефактність”, “фрагментарність інформаційного покриття”;

– уведення в науковий обіг понять і категорій, які характеризують колекцію з дискурсивно-функціональних позицій (“функціональна екзистенція”, “смерть колекції”, “джерелознавчий потенціал”);

– реалізація компаративних досліджень на матеріалах бібліотечних зібрань лідерів українського гуманітарного дискурсу (бібліотека Омеляна Прицака, бібліотека Івана Франка, бібліотека Миколи Комарова, інформаційний контент архівних закладів України і країн світу).

Детальна структурація БКК (наявність різнопланових дескрипційних полів) мотивується необхідністю не лише представити увазі бібліофілів в Україні та за її межами рідкісні та раритетні видання, а й максимально продемонструвати увесь комплекс дослідницьких бібліографічних координат, які визначають статусність, специфіку БКК, місце колекції в історії українського гуманітарного дискурсу та перспективність її подальшої дескрипції.

Культурне значення БКК визначається мотиваційними пріоритетами, специфікою бібліофільської діяльності А. Кримського; наявністю значного контенту маргіналії та гетерогенних інскрипцій (латиномовні, арабомовні, шрифтові різновиди вірменської, грузинської графічної системи, шумерської писемності та єгипетської ієрогліфіки); інтролігаторськими характеристиками арабографічних книг (естетичний інформаційний канал), раритетним візуальним і картографічним контентом.

Міжнародне значення експлікації БКК окреслюється можливостями розроблення вузькопрофільних напрямів, результати яких сприятимуть розширенню форм міжнародного бібліотечного співробітництва (країни Сходу, регіон Кавказу, Польща, Австрія, Німеччина); перспективністю створення на базі БКК платформи для проведення спільних міжнародних досліджень у царині османістики, вірменістики, картвелології, китаїстики, японістики, курдології; значним потенціалом для проведення перекладознавчих, країнознавчих та культурологічних наукових узагальнень.

ЛІТЕРАТУРА

Бібліотека Івана Франка: наук. опис: у 4 т. Т. 1 / Упоряд. Галина Бурлака (наук. кер. проекту) та ін.; вступ. ст. Ярослави Мельник. Київ, 2010.

Гордєєв В. Незвичайна поява серед українців: Розвідка про Агатангела Кримського. Тальне, 2019.

Дашкевич Я. Р. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури / Упоряд. М. Капраль та ін.; передм. І. Вакарчука, І. Гирича. 3-є вид., допов. Львів, 2016.

Дубровіна Л. А. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941–1964). Київ, 2003.

Ємчук О. Бібліотека Сергія Маслова: етапи формування, склад, цінність // Альманах бібліофілів. Книга друга / Упор. Євген Пшеничний. Дрогобич, 2018.

Ільїна О. Личные библиотеки как источник по истории культуры // Вестник Санкт-Петербургского государственного института культуры, 2003, ноябрь.

Кочубей Ю. М. Ісмаїл-бей Гаспринський і Агатангел Кримський в історії кримськотатарської культури // Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості. Київ, 2006.

Крымский А. Е. Письма из Ливана (1896–1898) / АН УССР ЦНБ. Москва, 1975.

Кримський Ю. С. Хроніка провінційного життя: твори / [Упоряд. В. Ф. Мицик]. Київ, 2018.

Лисенко Л. В. Наукові категорії “колекція”, “зібрання”, “бібліотека” як об’єкт вивчення, опису та реєстрації: до проблеми класифікації понять // Рукописна та книжкова спадщина України, 2003, № 8.

Михневич И. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год / Сост. Иосифом Михневичем. Одесса, 1857.

Підвойний В. Місце бібліотеки-колекції А. Кримського у сходознавчому дискурсі України // Східні традиції державотворення. Науковий збірник на честь 150-ї річниці від дня народин Агатангела Кримського. Київ, 2020а.

Підвойний В. М. Тауфік Кезма в історії українського сходознавства (на матеріалах архівних джерел) // НДПКДУ. Вип. 29. Ніжин, 2020б.

Сидорчук Т. Матеріали Агатангела Кримського в архіві Омеляна Пріцака // Студії з архівної справи та документознавства. Т. 20. Київ, 2012.

Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліогр. слов. / Упоряд.: Е. Г. Циганкова, Ю. М. Кочубей, О. Д. Василюк. Київ, 2011.

Україна – Туреччина: бібліографічний покажчик. Видання Турецького центру інформації та досліджень. Вип. 1. ВПЦ “Київський університет”, 2013.

Урсу Д. З історії сходознавства на півдні України // Східний світ, 1994, № 1–2.

Хоменко В. Агатангел Кримський, якого знаємо. Київ, 2019.

Хоменко В. М. Кримський. Київ, 2018.

Черниш Н. І. Основи бібліології: навч. посіб. [для студентів ВНЗ, які навчаються за спец. “Видавнича справа та редагування”]. Київ, 2014.

Циганкова Е. Сходознавча колекція Агатангела Кримського у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Бібліотечний вісник*, 2001, № 6.

Циганкова Е. *Сходознавчі установи в Україні: Радянський період*. Київ, 2007.

Шубинський Й. В. Архів Агатангела Юхимовича Кримського // *Збірник оглядів фондів відділу рукописів Державної публічної бібліотеки АН УРСР*. Київ, 1962.

REFERENCES

Biblioteka Ivana Franka: nauk. opys: u 4 t. (2010), Vol. 1, Compl. by Halyna Burlaka at al., preface by Yaroslav Mel'nyk, Krytyka, Kyiv. (In Ukrainian).

Hordyeyev V. (2019), *Nezvychayna poyava sered ukrayintiv: Rozvidka pro Ahatanhela Kryms'koho*, Zelenyy svit, Talne. (In Ukrainian).

Dashkevych Ya. R. (2016), *Postati: narysy pro diyachiv istoriyi, polityky, kul'tury*, Compl. by M. Kapral' at al., preface by I. Vakarchuk and I. Hyrych, 3rd ed., Piramida, Lviv. (In Ukrainian).

Dubrovina L. A. (2003), *Istoriya Natsional'noyi biblioteki Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho (1941–1964)*, Naukova dumka, Kyiv. (In Ukrainian).

Yemchuk O. (2018), “Biblioteka Serhiya Maslova: etapy formuvannya, sklad, tsinnist'”, in *Al'manakh bibliofiliv*, Book 2, Compl. by Yevhen Pshenychnyy, Kolo, Drohobych, pp. 39–51. (In Ukrainian).

Pl'ina O. (2003), “Lichnyye biblioteki kak istochnik po istorii kul'tury”, in *Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury*, November, pp. 63–69. (In Russian).

Kochubey Yu. M. (2006), “Ismayil-bey Haspryns'kyy i Ahatanhel Kryms'kyy v istoriyi kryms'kotatars'koyi kul'tury”, in *Ahatanhel Kryms'kyy. Narysy zhyttya i tvorchosti*, Stylos, Kyiv, pp. 359–371. (In Ukrainian).

Krymskyy A. E. (1975), *Pys'ma yz Lyvana (1896–1898)*, Nauka, Moscow. (In Russian).

Kryms'kyy Yu. S. (2018), *Khronika provintsynoho zhyttya: tvory*, Compl. by V. F. Mytsyk, KVITs, Kyiv. (In Ukrainian).

Lysenko L. V. (2003), “Naukovi katehoriyi ‘kolektsiya’, ‘zibrannya’, ‘biblioteka’ yak ob'ekt vyvchennya, opysu ta reyestratsiyi: do problemy klasyfikatsiyi ponyat'”, in *Rukopysna ta knyzh-kova spadshchyna Ukrayiny*, No. 8, pp. 225–233. (In Ukrainian).

Mikhnevich I. (1857), *Istoricheskiy obzor sorokaletiya Rishel'yevskogo litseya s 1817 po 1857 god*, Compl. by Iosif Mikhnevich, Odessa. (In Russian).

Pidvoynyy V. (2020a), “Mistse biblioteki-kolektsiyi A. Kryms'koho u skhodoznavchomu dyskursi Ukrayiny”, in *Skhidni tradytsiyi derzhavotvorennya. Naukovyy zbirnyk na chest' 150-yi richnytsi vid dnya narodyn Ahatanhela Kryms'koho*, Prometey, Kyiv, pp. 174–183. (In Ukrainian).

Pidvoynyy V. M. (2020b), “Taufik Kezma v istoriyi ukrayins'koho skhodoznavstva (na materialakh arkhivnykh dzherel)”, in *NDPKDU*, Issue 29, Nizhyn, pp. 476–481. (In Ukrainian).

Sydorchuk T. (2012) “Materialy Ahatanhela Kryms'koho v arkhivi Omelyana Pritsaka”, in *Studiyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva*, Vol. 20, pp. 80–90. (In Ukrainian).

Skhodoznavstvo i vizantolohiya v Ukrayini v imenakh: biobibliohr. slov. (2011), Compl. by E. H. Tsyhankova, Yu. M. Kochubey, O. D. Vasylyuk, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv. (In Ukrainian).

Ukrayina – Turechchyna: bibliohrafichnyy pokazhchyk (2013), Vydannya Turets'koho tsentru informatsiyi ta doslidzhen', Issue 1, VPTs “Kyivskyy universytet”. (In Ukrainian).

Ursu D. (1994), “Z istoriyi skhodoznavstva na pivdni Ukrayiny”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 134–150. (In Ukrainian).

Khomenko V. (2019), *Ahatanhel Kryms'kyy, yakoho znayemo*, Art Ekonomi, Kyiv. (In Ukrainian).

Khomenko V. M. (2018), *Kryms'kyy*, Art Ekonomi, Kyiv. (In Ukrainian).

Chernysh N. I. (2014), *Osnovy bibliolohiyi: navch. posib.*, Nasha kul'tura i nauka, Kyiv. (In Ukrainian).

Tsyhankova E. (2001), “Skhodoznavcha kolektsiya Ahatanhela Kryms'koho u fondakh Natsional'noyi biblioteki Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho”, *Bibliotechnyy visnyk*, No. 6, pp. 13–18. (In Ukrainian).

Tsyhankova E. (2007), *Skhodoznavchi ustanovy v Ukrayini: Radyans'kyy period*, Krytyka, Kyiv. (In Ukrainian).

Shubyns'kyu Y. V. (1962), "Arkhib Ahafanhela Yukhymovycha Kryms'koho", in *Zbirnyk ohlyadiv fondiv viddilu rukopysiv Derzhavnoyi publichnoyi biblioteky AN URSSR*, Vyd-vo AN URSSR, Kyiv, pp. 36–48. (In Ukrainian).

В. М. Підвойний

**Бібліотека-колекція Агатангела Кримського:
структурно-функціональні параметри**

Дослідження присвячене висвітленню структурної організації та опису функціональної специфіки бібліотеки-колекції відомого вченого Агатангела Кримського. Колекція, створена понад сто років тому, і сьогодні перебуває на периферії уваги дослідників, науковців та істориків науки й потребує тотального підходу до її ревіталізації та уведення в науковий обіг України. Бібліотека, зібрана А. Кримським, є зразковим майданчиком для профілювання новітніх методів бібліографічного опису та започаткування нового міждисциплінарного напрямку – бібліотечна колекціологія.

У статті аналізуються загальна структура колекції, її тематичні параметри, хронологічна глибина, кількісні показники. За час свого існування колекція зазнала значних втрат. Антропогенний вплив на її структуру спричинив високий рівень дифузності, спровокував існування декількох локацій, на яких сьогодні зберігаються частини бібліотеки.

Для верифікації теоретичних узагальнень уведено поняття "функціональна екзистенція", яке ілюструє системність і синергетичні зв'язки протобібліотеки з її сучасними сегментами.

У висновках обґрунтовуються доцільність використання обраної методології селекції артефактів та дескрипційних операцій над тематичними кластерами, перспективність і загальнокультурне значення колекції А. Кримського для деталізації історичного розвитку українського сходознавства та визначення перспективних напрямів її подальшої дескрипції.

Ключові слова: Агатангел Кримський, бібліотека-колекція, бібліографічний опис, бібліотечна колекціологія, українське сходознавство

Стаття надійшла до редакції 11.03.2021